

Håkan Larsson

Idrott och genus

– kroppens materialisering

Kroppen är central i all fysisk aktivitet, men vad är en kropp? Finns det en "naturlig kropp"? Hur formas vårt kroppsliga vara genom fysisk aktivitet? I följande artikel ska dessa frågor bearbetas utifrån samtal med tävlingsidrottande ungdomar.

Kroppens materialisering är temat i denna artikel som baseras på intervjuer om synen på idrott, kropp och kön med idrottande ungdomar i åldern 16-19 år. Samtliga dessa ungdomar sysslar med friidrott, och har så gjort under en följd av år. De flesta av dem tränar flera gånger i veckan och flera har nått stora framgångar i sina respektive grenar. Fokus är riktat mot flickors och pojkars idrottsliga praktik (huvudsakligen uttryckt som träning, tävling och klädval) ställd i relation till hur de resonerar om kropp och kroppslighet samt hur detta tal om kropp och kroppslighet förhåller sig till uppfattningar om manlighet och kvinnlighet. Syftet med artikeln är att belysa hur tävlingsidrotten *formar* kroppen som en förment "naturlig kropp" i förhållande till föreställningar om kropp och kroppslighet – och att denna "naturliga kropp" bär spår av en heteronormativ ordning.

Kultursociologiska synsätt

Intresset för kroppen i samhällsvetenskapliga sammanhang verkar ha ökat under de senaste decennierna. Den engelske sociologen Chris Shilling pekar i boken *The Body and Social Theory på hur* detta intresse tagit sig i uttryck. Inte minst handlar det om att kunskapsteoretiskt överbygga klyftan mellan föreställningen om en given "naturlig" kropp som studeras inom naturvetenskapen och de synsätt på och föreställningar om kroppen som cirkulerar i samhället som studeras inom samhällsvetenskapen (Shilling 1993). I svensk samhällsvetenskaplig idrottsforskning kan man faktiskt säga att frågor om kropp och kön är några av de mest framträdande forskningsfrågorna på senare tid. I denna forskning kommer företrädesvis kultursociologiska och socialpsykologiska synsätt till uttryck.

När det gäller det senare synsättet

används i huvudsak begreppet *kroppsbild* som analytiskt redskap. I en tidigare analys av samma intervjumaterial som utgör grunden för denna artikel, använde jag nämnda begrepp för att belysa hur "olika sätt att tala om kroppen som utvecklas i samband med idrottslig praktik medför ett visst förhållningssätt till kroppen för individen" (Larsson 1998: 48). Liknande synsätt kommer till uttryck i en studie om idrottande (gymnastik och fotboll) bland tonårsflickor av pedagogen Ulla Tebelius. Tebelius studie syftade till att "utforska hur deltagandet i idrottsklubb hade påverkat flickornas bild av sig själva under tonåren" (Teblus 1999 :8).

Båda dessa studier ger vid handen att tävlingsidrottslig verksamhet vilar på en manlig norm, i kroppsliga sammanhang uttryckt som att idrotten inte är "anpassad" efter den kvinnliga kroppen. Liknande perspektiv kommer till uttryck i norska Nina Waaler Lolands studie *Body image and physical activity*. Waaler Loland pekar på hur människors kroppsbild påverkas och förändras med fysisk aktivitet och hur kroppsbilden är underställd specifika "könade" regler för vad som kan ses som en (attraktiv) kvinnlig och manlig kropp (Waaler Loland 1999). Det gemensamma för dessa studier är att de fokuserar en kroppsligt konkret nivå, med reflektioner kring samhälleliga normer som ett sätt att förstå hur individer erfar sin kroppslighet, men att det finns en outtalad "naturlig" kropp som är något annat än individers "kroppsbilder".

Med ett kultursociologiskt synsätt blir förhållandet det omvända: fokus är då riktat mot samhälleliga normer kring kroppen, med kroppen som en symbol för hur dessa normer tar sig i uttryck i en konkret verksamhet. Sociologen Tomas Johansson har i en omfattande studie om gymkulturen beskrivit hur kroppen och kroppsligheten kommer till uttryck i

styrketränningsrummen (en företrädesvis manlig fitness-träning) och i aerobicsstudio (en företrädesvis kvinnlig fitness-träning) (Johansson 1997). I ytterligare en studie om gymmet beskriver pedagogen Tor Söderström ett antal typer av gymbesökare och den hierarkiska ordningen mellan dessa (Söderström 1999). En annan pedagog, Birgitta Fagrell, har i en studie av sjuåriga barn försökt belysa hur samhällets normer kring bland annat idrott *förkroppsligas* hos de intervjuade barnen. Genom att använda bilder och berättelser försöker Fagrell utröna hur barnen tillägnar sig uppfattningar, värdesystem och synsätt på ett kroppsligt plan, det vill säga utan att alltid kunna reflektera över varför de besvarar en viss fråga på ett visst sätt (Fagrell 2000). Fagrells perspektiv närmar sig därmed det perspektiv som ligger till grund för analysen i denna studie.

Den performativa kroppen

Det analytiska förhållningssätt jag använder mig av har i huvudsak formulerats av den franske filosofen och idéhistorikern Michel Foucault och den amerikanska litteraturvetaren och filosofen Judith Butler. Skälen för valet av detta synsätt har att göra med att de tidigare beskrivna socialpsykologiska och kultursociologiska synsätten laborerar med en given, eller "naturlig" kropp som referenspunkt för människors kroppsbild eller för kroppen som en social symbol. Som jag uppfattar det finns det alltså ett kunskapsteoretiskt gap att fylla dels mellan det kroppsligt konkreta och det symboliskt abstrakta, dels mellan det objektivet givna och det subjektivt konstruerade. Andra skäl för valet av synsätt har att göra med ett försök att tydliggöra hur maktstrukturer förkroppsligas och därmed handlar synsättet också om behovet av att ifrågasätta och förändra en rådande ordning. Detta är en dimension i

billedfil er
godkendt

Håkan Larsson
Universitetslektor
i pedagogik,
ph.d. ved
Läraryhögskolan
i Stockholm,
Institutionen för
Samhälle, Kultur
och Lärande.
E-mail:
hakan.larsson
@lhs.se

Foucaults och Butlers författarskap som ligger till grund för utvecklingen av queer-teori: att belysa en heteronormativ ordning och därvid peka på "queer-moments", tillfällen då den heterosexuella ordningen krackelerar. Ofta föreställer man sig att den "naturliga kroppen" skulle kunna utgöra en frizon utan sociala normer och kulturella förväntningar. Judith Butler frågar sig retoriskt:

Utgör "kroppen" eller den "könsbestämda kroppen" den fasta grundval på vilken genus och den tvingande sexualitetens system opererar? Eller formas "kroppen" själv av politiska krafter som har ett strategiskt intresse av att låta denna kropp begränsas och konstitueras genom könets markörer? (Butler 1990:13).

Detta fokus på makt och hur relationen mellan makt och vetande i aristotelisk mening formar kroppar i ett lokalt historiskt och socialt kontext, övertar Butler från Foucault. Den "naturliga kroppen" existerar inte som en ständigt närvarande och frigörande potentialitet, färdig att upptäcka och ständigt dold, och begränsad, av människors subjektiva

kroppsbilder och kulturella konstruktioner av kroppslighet. Världen är med andra ord inte att uppfatta som bebodd av objekt och fenomen som alltid står till ett givet erfalande subjekts förfogande att "upptäckas" så som de är. Snarare är det den "naturliga kroppen" som bör uppfattas som en fabrikation och kroppsbilder och kulturella konstruktioner av kroppen som det verkliga:

För visst lever och dör kroppar, de äter och sover, upplever smärta och njutning, drabbas av sjukdom och våld. Och dessa "fakta", kan man klenetroget deklarerera, går inte att avfärda som ren konstruktion [...] Men deras obestriddighet säger på intet sätt vad det innebär att bekräfta dem och genom vilka diskursiva medel som detta sker. Varför uppfattas förresten det konstruerade som artificiellt och umbärligt? (Butler 1993:25).

Frågan är med andra ord inte vad på eler av kroppen som är naturligt och vad som är konstruerat, utan hur kulturen formar den "naturliga kroppen". Butler övertar alltså vissa delar av Foucaults teoriapparat, men vidareutvecklar och kompletterar den. Detta sker, som jag ser det, framför allt genom ett begreppsmässigt fokus på konstruktionens processuella karaktär. Kropp och kön är inte att betrakta som substantiv utan som verb:

Att analysera kön [och kropp; min anm.] utifrån ett verbperspektiv är att rikta strålkastaren mot människors aktiva handlingar – de handlingar som vi alla är inbegripna i hela tiden, i alla relationer och i alla situationer (Elvin-Nowak & Thomsson 2003:11).

Såväl subjekt som objekt och fenomen i

verkligheten förstås som effekterna av en ständigt pågående skapelseprocess. Subjekt och objekt frambringas genom ständiga och regelbundna återupprepade handlingar, såväl talhandlingar som andra handlingar, vilka också får till följd vissa inne- och uteslutningar (vad som kan och inte kan ses, upplevas, sägas och göras i ett visst sammanhang). Dessa ständiga och regelbundna handlingar benämner Butler med begreppet *performativitet*:

Att den genusbestämde kroppen är performativ tyder på att den inte har någon annan ontologisk status än de olika akter som bildar dess realitet. Det tyder på att om denna realitet är fabricerad som ett inre väsen, så är just denna interioritet följden och funktionen av en otvetydigt offentlig och social diskurs [...] Ord, handlingar och åtbörder, artikulerade och iscensatta begär, skapar illusionen av en inre och organiserande genuskärna, en illusion som bevaras diskursivt för att reglera sexualiteten inom den reproduktiva heterosexuallitetens obligatoriska ram (Butler 1990:17).

Med detta synsätt frambringas, eller *materialiserar* sig, kroppar och erfarenheter av kroppslighet i olika sociala sammanhang, där mitt fokus är riktat mot idrotten som skapare av kroppar och kroppsliga förhållningssätt. Materialisering är ingen distinktion utan en process. Det finns ingen given kropp som kan ligga till grund för en konstruktion (jfr. Carlson 2001:245). Materialisering är emellertid inte att betrakta som en lingvistisk idealism:

[a]tt säga att diskursen är konstitutiv är inte detsamma som att säga

att den ger upphov till, orsakar eller grundligt bygger upp det som den erkänner, utan snarare att det inte går att hänvisa till en ren kropp utan att hänvisningen på samma gång innebär ytterligare ett konstituerande av denna kropp (Butler 1993:33).

Det finns så att säga ingen färdig kropp, däremot en "råvara" där kulturen skriver in sin form.

Intervjustudien

Intervjustudien, som utgör en delstudie av min avhandling (Larsson 2001), genomfördes under våren 1996. Arton pojkar och flickor i åldern 16-19 år valdes ut för intervju. Urvalsgruppen bestod av träningsgrupper från fyra olika föreningar i stockholmsområdet, bestående av mellan tio och femton ungdomar i varje grupp. Med hjälp av tränaren för vardera gruppen valde jag ut nio flickor och nio pojkar mot bakgrund av deras erfarenhet av friidrottsträning. De som blev intervjuade är de ungdomar som i nämnda grupper varit längst aktiva med friidrott, dvs. i mellan tre och tolv år, och vid intervjutillfället tränade minst tre gånger i veckan. Flera av ungdomarna, men inte alla, var mycket framgångsrika i sitt idrottande.

Samtalen, som ägde rum hemma hos intervjupersonerna eller på deras skolor, kan betecknas som halvstrukturerade. De kretsade kring tre teman: idrottande (mitt eget och andras), kroppen och tränaren, och tog mellan en och en och en halv timme. Intervjuerna spelades in på band och har sedan transkriberats av mig själv.

Nedan har jag begränsat framställningen till sådant som rör kroppen, det vill säga centrala drag i ungdomarnas sätt att tala om kroppen. Uppfattningar om kropp och kroppslighet framkom

såväl när jag frågade ungdomarna om kroppen, som när jag frågade om andra saker. Min avsikt med analysen är att använda insikter från Butlers performativa synsätt för att gestalta hur den "naturliga kroppen" formas i detta idrottsliga sammanhang, för att sedan dekonstruera denna kropp. I fokus står den "naturliga kroppens" sociala möjlighetsvillkor snarare än de intervjuade ungdomarnas livshistorier.

Genom exemplet *skador*, ett tema som flera ungdomar spontant associerade till när jag frågade dem om vad som var det sämsta med idrottandet, vill jag gestalta hur idrottslig praktik och diskurs bidrar till materialiseringen av en specifik kropp, en kropp som man inom idrotten gärna tar för given som en naturlig kropp och inte som en produkt av idrottandet. Denna kropp har, visar det sig – och det är en av Butlers poänger, påtagliga könsmärkta drag, i synnerhet i förhållande till uttryck som "tjock" eller "muskulös". "Kroppen" är i vår kultur *begriplig* endast som manlig eller som kvinnlig kropp. Könsmärkningen blir, som jag sedan försöker illustrera, mer eller mindre tydlig beroende på om det är prestation eller utseende som diskuteras. Relationen mellan "den presterande kroppen" (funktion) och "den vackra kroppen" (utseende), och vilken kropp som kan ses som över- respektive underordnad inom idrotten, diskuteras i artikelns andra hälft i relation till träning och val av tävlingsdräkt.

Skadad, tjock eller muskulös

I samband med att jag frågade 17-åriga Maria vad hon tyckte är det sämsta med friidrott, svarade hon: "Det är när man skadar sig, helt klart. Då mår man dåligt själv: Ååh, vad jag känner mig fet, och usch vad jag är dålig, uööh".

Maria lyfter fram två negativa aspekter med friidrottandet, nämligen *att skada*

sig respektive att bli fet när man skadat sig och inte kan träna. Båda aspekterna är relevanta att diskutera som uttryck för kroppens materialisering, men också hur denna kropp "könas", dvs. att kroppen materialiserar sig som manlig eller kvinnlig kropp för att bli begriplig i vår kultur. Andra alternativ utesluts. Först ett resonemang om skador.

Friidrottare talar ofta om skador. Att man utsätter sig för risken att bli skadad i friidrott står utom allt tvivel, men att skadorna existerar innebär emellertid i sig inte nödvändigtvis att man ständigt måste tala om dem. Talet om skadorna utgör ett sätt att sätta perspektiv på kroppen. I talet om skador iscensätts "den skadade kroppen". Samtidigt närms en dröm om en "naturlig" kropp, fri från skador, som frammanar en rationalitet för hur kroppen ska behandlas terapeutiskt vid skada. Den "naturliga" kroppen existerar med andra ord inte som en a priori kropp, såväl skadad kropp som "naturlig" kropp uppstår i en och samma rörelse. Det är genom talet om skadan, och de åtgärder som ses som nödvändiga för att rehabilitera den kropp som gestaltas som skadad, som "kroppen" materialiserar sig (såväl som levd verklighet som "naturligt" objekt). Idrottandet, skadorna och talet om skadorna, skapar en specifik kropp som levd erfarenhet:

(Håkan) Vad är det bästa och vad är det sämsta med friidrotten?

(Robert) Mmmh, det var en svår fråga ... Ja, det sämsta är väl skaderisken. Man kan ju få bestående skador, men det får man ju räkna med, det kan man ju få när man går ut genom dörren på morgonen.

Skadorna beskrivs av ungdomarna som en påtagligt närvarande "risk" som man måste handskas med. De blir till en

integrerad del i friidrottens vardag. Genom skadorna, eller genom att skadorna uppfattas som en negativ bieffekt av idrottandet, iscensätts kroppen som en potentiellt defekt kropp, vilken ofta måste "behandlas", kanske med stöd av experter:

(Håkan) Vad tycker du om dig själv, din egen kropp?

(Kerstin) Jaa ... jag ... har kört alldeles för lite styrka och det är därför också mycket jag har skadat mig. Jag har kört väldigt mycket teknik och så ... styrkan har jag glömt bort [...] Så nu får jag ju köra ganska mycket så, jag har kört mycket styrka [...] men jag har inte ont någonstans längre – bara lite i ryggen då.

Sådan expertkunskap görs sällan till de aktivas kunskap, utan förblir något som ligger utanför deras räckvidd. I och med detta disciplineras kroppen "utifrån", i Kerstins fall genom den kunskap om "flickors kroppar" och "förebyggande styrketräning" som hennes tränare har. Skadorna legitimerar i den bemärkelsen ett könsgränsöverskridande beteende. Den styrketräning som flickorna ordinerar, gestaltas nämligen av ungdomarna som en manlig aktivitet, men potentialen går förlorad då det istället framhävs att flickorna "egentligen" vill göra annat: "[T]jejerna är väl mer för att köra häcksmidighet och killarna är mer för att köra ren styrka. Killarna gillar nog att köra mer styrka", säger Eva. Teknikträning, och kanske i ännu större utsträckning smidighets- och koordinationsträning, görs till något kvinnligt, medan styrketräning görs till något manligt. Flickkroppen iscensätts som "teknisk", pojkkroppen som "stark".

Många kanske skulle hävda att detta är givet eftersom pojkar (åtminstone sta-

tistiskt sett) utvecklar större muskelmas-
sa än flickor och därför är mer intresse-
rade av styrketräning, medan flickorna
lättare utvecklar rörlighet och smidighet
och därför är mer intresserade av sådan
träning. Jag menar emellertid att detta
självklara sätt att se på pojkars och flic-
kors kroppar och kroppsliga utveckling
är kulturellt bestämt till den grad att det
blir svårt, för att inte säga omöjligt, för
oss att uppfatta styrketräning och mus-
keltillväxt som kvinnligt, även om också
kvinnor styrketränar och utvecklar stora
muskler.

Att gilla eller ogilla styrketräning
handlar inte bara om att ha lätt eller svårt
för att bli stark och muskulös. Styrketrä-
ningen måste sättas in i ett socialt sam-
manhang, vilket i den idrottskultur ung-
domarna talar om innebär att deltagan-
det *frambringar könsmärkta kroppar*, och
som sådana villiga redskap (manlig
kropp) eller problematiska (kvinnlig
kropp). Pojkarnas "tillgång" till styrke-
träning gör det lättare att utveckla ett in-
strumentellt förhållningssätt till sådant
som skador och förebyggande träning,
medan skadorna och den förebyggande
träningen görs till ett mer komplicerat
förhållande för flickorna. I talet om ska-
dor och i de praktiker som iscensätts som
en terapeutisk behandling av den ska-
dade kroppen, materialiserar kroppen
som en könsmärkt, eller könsbestämd,
kropp.

Det andra temat som Maria lyfte fram
var "rädslan för att bli fet" – eller att
"känna sig fet". Flickorna ger i högre ut-
sträckning än pojkarna uttryck för en oro
över att bli feta och utvecklar även ett mer
sammansatt förhållningssätt till mat.
Anja säger till exempel: "Kan väl tänka
att jag ska träna mer och äta nyttigare
och så där, men det är liksom inte så att
jag direkt gör nånting åt det". Detta bör
inte alltför lättvindigt, precis som när det
gällde frågan om styrketräning och styr-

ketillväxt, avfärdas som en krass reali-
tet, dvs. att flickor faktiskt *har* lättare för
att "lägga på hullet" än pojkar och att
detta i sig utgör ett problem. Snarare är
det i förhållande till tävlingsidrottens
krav på en vältränad kropp som "flick-
kroppen" konstrueras som en potentiellt
tjock kropp. Med detta följer en önskan
om viktreducering, men en sådan gestal-
tas som problematisk för många flickor.
Det kan tolkas som "något personligt"
(istället för instrumentellt) – i synnerhet
om kravet ställs av en tränare:

(Annette) ... jag tror att, om en
tränare säger till en kille: "nu får
du gå ner fyra kilo", då gör killen
det. Han tycker liksom inte det är
så svårt, men för tjejerna är det
mycket svårare att gå ner fyra kilo
i vikt. [...]

(Håkan) Vad beror det på?

(A) Jag vet inte heller, men ... jag
tror att om nån säger till en tjej att,
att dom ska gå ner i vikt, då tar
dom det mycket mer personligt.

Såväl när styrka som vikt förs på tal, ge-
staltas det som svårt att hantera för flic-
korna. De a) behöver träna styrka, men
b) vill inte träna styrka och c) har heller
inte lätt för att bli starka; de a) behöver
gå ner i vikt, men b) har svårt för att låta
bli godsaker och c) har heller inte lätt för
att gå ner i vikt. Liksom drömmen om
den skadefria (och funktionella) kroppen
frammanas i talet om skador, frammanas
den smala (och åtråvärda) kroppen i ta-
let om vikt. Flickkroppen materialiserar
som en problematisk kropp, en kropp
som inte alltid ses som ett lydigt reds-
kap, utan som ett uttryck för en tonårs-
flickas komplicerade personlighet. Kropp-
en blir subjekt i tonårsflickans identitet

Pojkar och muskler

Medan skador blev en intervjumässigt

mer spontan ingång till talet om kroppen, bygger resonemanget i de följande avsnitten på de delar i intervjun där jag uttryckligen ber ungdomarna tala om kroppen. Pojkars kroppar framställs i detta tal som oproblematiska i förhållande till idrottande, såväl när det gäller styrka/muskler som när det gäller att hålla vikten. Idrottens krav på en vältränad och muskulös "prestationskropp" sammanfaller i hög utsträckning också med kraven på en "vacker manlig kropp":

(Håkan) Vad tycker du om din kropp?

(Markus) Den är okej (talar tyst).

(H) Du är nöjd?

(M) Det är väl ... muskler och inte fett.

Det är ganska enkelt att sammanfatta konstruktionen av det "manliga" förhållningssättet till kroppslighet och utseende: "Pojkar" a) utvecklar lättare muskler, b) vill ha muskler och c) bygger gärna upp sina muskler (tränar styrketräning). I samband med tävlingsidrott är muskulösa och starka kroppar önskvärt och för manligheten är mötet mellan idrott och genus oproblematiskt. Pojkkroppen materialiserar som en oproblematisk kropp, ett villigt redskap i det manliga subjektets "ägo". Kroppen blir objekt i tonårspojkens identitet.

Flickor och muskler

(Håkan) Vad tycker du om din egen kropp?

(Ellen) Den är jag inte så nöjd med.

(H) På vilket sätt?

(E) Så tänker väl alla, att man är för tjock. [...]

(E) Tjejerna har inte så kraftiga och stora muskler. Det är inget kvinnligt. Det är klart, killarna är ju mer manliga.

Ellen säger inte bara att pojkarna är mer muskulösa än flickorna. Hon identifierar också "muskler" som något specifikt manligt. För kvinnligheten är förhållandet det omvända. Muskler hör *inte* samman med kvinnlighet. Detta innebär inte att det är otänkbart för flickor att få muskler, men väl att det inte uppfattas som *kvinnligt*. Min poäng här är att "flickkroppen" inte är ett givet naturligt objekt, utan att tävlingsidrotten *bidrar till skapandet* av "flickkroppen" som en icke-muskulös kropp, vilken dessutom har lätt för att bli tjock, och därigenom kan idrottandet också bidra till skapandet av flickors problematiska förhållningssätt till kroppen. Det problematiska mötet mellan idrott och kvinnligt genus illustreras på ett talande sätt hos Peter:

(Håkan) Om du tänker dig pojkars och flickors kroppar, finns det några skillnader?

(Peter) Ja ... tjejer har väl lite mer mot att kanske få lite väl synliga muskler på kroppen ... Dom kanske är för fixerade. Men det är också en kvinnosak att tänka så. En kille skulle ju inte gå och säga: "usch vad fult, jag har fått muskler på kroppen", det tror jag inte. Även fast jag inte tycker det är passande riktigt.

Muskler är både idrottsligt *och* manligt sett önskvärt, och flickor kan klandras för att de inte *vill* ha muskler, men samtidigt är muskulösa flickor heller inte "passande". Flickorna kan klandras vare sig de är muskulösa eller ej.

När flickor uttalar sig om sina kroppar blir dessa gränser för vad som kan uppfattas som en "kvinnlig" kropp mycket påfallande för deras förhållningssätt till kroppen. Det handlar inte om någon objektiv bedömning utifrån vad som allmänt sett skulle kunna uppfattas som

normalt. Att tycka att man är tjock hänvisar desto mer till en speciell attityd som flickorna utvecklat i förhållande till sig själva, en attityd med social, i detta fall tävlingsidrottslig, härkomst. På så sätt spelar det mindre roll hur flickan rent objektivt ser ut (mätt i kilon och centimetrar). Hon kan vara hur vältränad som helst. Det finns ingen objektiv kropp att falla tillbaka på, inga objektiva kriterier som ger sig till känna och som medför att hon kan vara nöjd med sin kropp.

Det förhållningssätt man utvecklar till kroppen är knappast heller någon "inre" könsspecifik egenskap, utan en effekt av de omständigheter som idrottandet utgör – eller en kropp som är fabrikerad som ett inre väsen, men följderna av en offentlig och social diskurs, för att använda Butlers ord. I den bemärkelsen är idrotten inte per definition bra (eller dålig) för att man tränar kroppen där. I hög utsträckning frambringa idrottandet just den problematiska kropp som det sägs att idrotten syftar till att förebygga. Då prestationsutveckling inom tävlingsidrotten är obegränsad, dvs. att det inte finns något "tak" för prestationerna ("man kan alltid bli bättre") ökar benägenheten bland deltagarna att utveckla ett ständigt missnöje med sin kropp. Detta är ett fenomen som även Tomas Johansson beskrivit i sin studie om gymverksamhet (Johansson 1997).

Mittzonen – en irrationell kropp

Den balansgång som flera av de intervjuade flickorna verkar gå mellan att varken vara för tjock och otränad eller för muskulös och vältränad, vilken Peter gav uttryck för i citatet ovan, tar sig ofta i uttryck som en upplevelse av att befinna sig i en "mittzon":

(Håkan) Vad tycker du om din egen kropp, eller ditt eget utseende?

(Maria) Jag är faktiskt rätt nöjd med den, förutom precis här nere (pekar på magen och sidan). Ibland kan jag bli jättefet alltså. Där har jag mina små ... små ... ja ... obalans på mig då. Annars så känner jag mig rätt nöjd. [...] Jag är nånstans mitt emellan.

(Håkan) Är du nöjd med din kropp?

(Eva) Nej, jag skulle vilja vara antingen mindre eller spädare eller längre och smalare. Nånting sånt där. Jag tycker jag är fast i en mittzon där som jag inte tycker är riktigt kul.

Känslan av att vara i denna "mittzon", vare sig det uppfattas som ett problem eller ej, verkar bli konsekvensen av mötet mellan två disparata diskurser, den om en "vacker kropp" och den om en "presterande kropp". Jag återkommer till detta möte.

"Mittzonen" kan i förlängningen förknippas med en osäkerhet kring om man klarar av hård fysisk ansträngning. Många av flickorna ger uttryck för nervositet i samband med tävlings- och träningsituationer. Även pojkarna kan ge uttryck för osäkerhet, men denna är i så fall oftare riktad mot det "yttre": (motståndarna, vädret, domarna osv.). Den nervositet flickorna talar om är huvudsakligen riktad mot det "inre". En oro som för flickorna har att göra med att man kanske inte orkar, eller att det ska bli alltför obehagligt att ta ut sig riktigt ordentligt:

(Annette) ... förut så älskade jag tävlingar [... men nu] blir jag så fruktansvärt nervös. Jag ... jag måste va jättesäker på att jag ska göra en bra tid. [...] Jag får nästan ångest innan jag ska starta. Jag tyc-

ker det är hemskt, men sen efteråt är det jätteskönt och jättekul. [...] (Håkan) Och du vet inte riktigt vad det beror på?

(A) Jaa ... jag är väl rädd för att jag inte ska orka hela runt (hon springer 400 meter häck: ett varv runt arenan).

De motstridigheter som flickorna har att förhålla sig till inom tävlingsidrotten, de mellan en "prestationskropp" och en "vacker kropp" bidrar också till iscensättningen av flickor som osäkra, en osäkerhet som, precis som fallet var med kroppen, gärna tolkas som given och naturlig för flickor. Utifrån Butlers kroppsontologi kan osäkerheten tolkas som en ontologisk osäkerhet, det vill säga den "naturliga" flickkroppens essens är i grunden konstruerad som opålitlig. För pojkarna gäller inte dessa motstridigheter – vilket leder till ett mer okomplicerat förhållande till det kroppsliga. Något som Robert ger uttryck för i följande citat:

(Håkan) Har du nån speciell idé om att man skulle träna en viss muskelgrupp stark eller nåt sånt där?

(Robert) Naeej ... skulle jag ha det, skulle jag bara göra det, liksom ... nu försöker jag kåka rätt också.

(H) Vad är det du tänker på då?

(R) Mer fibrer ... och sånt till frukost. Då är det fibermackor. Inte kåka så mycket flingor och skit. Och så drar jag ner lite på godis också.

Medan förhållandet till mat och vikt gestaltas som komplicerat i flickornas diskurs (god mat lockar förföriskt och är svårt att stå emot), så är förhållandet enkelt och funktionellt i pojkarnas diskurs. Medan flickorna ofta berättar hur svårt

det är att motstå god mat, att undvika att gå upp i vikt och att vilja bli starkare, men inte få större muskler, berättar pojkarna, likt Robert här ovan, att om de skulle få för sig att vilja något så "skulle de bara göra det".

Detta förhållningssätt kanske kan betecknas som "manligt", men det är därmed inte otillgängligt för flickor. Eva säger om sin förmåga att tillgodogöra sig träning att "det är otroligt ... jag har jättelätt för både och lägga på mig muskler och lägga på mig snabbhet och lägga på mig teknik, så det har jag ingenting ... det tycker jag är bra".

Under vissa förutsättningar verkar det lättare för flickor att inta denna "manliga" position, där kroppen på ett mer påtagligt sätt objektifieras i förhållande till ett rationellt förnuft. I denna studie gäller detta om flickorna inte tränar tillsammans med pojkar eller om flickorna är mer framgångsrika i idrott än pojkarna i den aktuella träningsgruppen samt om samtalsämnet är "prestationskroppen". Gränsöverskridanden verkar m.a.o. vara svårare då flickor och pojkar tränar tillsammans, i synnerhet om pojkarna är bättre samt om samtalsämnet är "den vackra kroppen".

Maskin, yta, heterosexualitet

Vid flera tillfällen har "prestationskroppen" nämnts, ett redskap för prestation eller en maskin. En annan kropp som nämnts är "den vackra kroppen", kroppen som åskådningsspektaklet. Det är i skärningspunkten mellan dessa två kroppar som den manliga och den kvinnliga kroppen materialiserar som oproblematiske respektive problematiska. Den första kroppen definieras i huvudsak utifrån vad den *kan* (och inte kan), den andra utifrån hur den *ser ut*. Den första kroppen är en kropp som definieras i *rörelse*, den andra utgör en *yta*. I talet om kroppen sammanblandas dessa kroppar ofta:

(Håkan) Vad tycker du om din egen kropp?

(Johan) Ja, den är väl ... den är väl okej (fniss).

(H) Även prestationsmässigt?

(J) Ja ... kanske jag skulle va lite mer muskulös på överkroppen eller så. Så det försöker jag träna lite då (mumlar).

(H) Och varför vill du det?

(J) Då ser man bättre ut.

(H) Är det viktigt?

(J) Nja, det är väl ganska kul om man är på stranden och så där ... det är en fördel om man ska ragga tjejer.

Trots att jag erbjuder Johan att tala om "prestationskroppen" växlar han in på spåret "den vackra kroppen". Ganska snart framgår det också att "den vackra kroppen" på en och samma gång är en heterosexuell kropp. Speciellt tydligt är detta bland pojkarna. Kent menar att "kvinnokroppar är vackra, mäns kroppar inte fullt lika snygga kanske. Du kan kanske förstå att jag tycker så", och Pierre att "pojkar är väl lite mer muskulösa och flickor får en allmänt mycket vacker kropp oftast".

I citatet från intervjun med Kent framstår det som om Kent åberopar en ömsesidig förståelse mellan honom och mig för inställningen till "kvinnokroppar". Kents resonemang bygger på antagandet "jag är *straight*, du är *straight* (även om han inte känner till något om min sexuella identitet), så du förstår vad jag menar". Medan pojkar oftare verkar vilja tala om *flickornas kroppar*, talar flickorna hellre om *sina egna kroppar* i intervjuerna. En "vacker kropp" materialiserar på ett grundläggande plan i kvinnlig form, en "presterande kropp" materialiserar i manlig form. Ibland berör flickornas ut-sagor ändå pojkars kroppar:

(Håkan) Pratar ni om det [utseendet] nån gång i gruppen?

(Karin) Nej, det gör vi inte så mycket ... Eller det händer väl typ, vi är ju tjejer [...]

(H) Tror du inte pojkar pratar om det också?

(K) Jo, det gör dom väl också (skratt) ... Dom kanske gör det mer, pratar om sina magar.

(H) Magar? Vad tänker du på då?

(K) Nej, jag tänker på min pojkvän. Nej, men han är alltså typ helt galen i sina [mag]rutor.

Karin framställer pojkars tal om magrutorna som en angelägenhet mellan pojkarna själva. När pojkarna talar om dem handlar det mycket riktigt om att man kan få beröm för vältränade magrutor av sina manliga träningskamrater, men också att "magrutorna är en fördel om man ska ragga tjejer", som Johan säger. Pojkarna berättar alltså om hur "tvättbrädesmagarna" kan utgöra en källa till positiva omdömen bland kamrater av samma kön, de imponerar på kamrater av samma kön, *men* det handlar "officiellt" om att attrahera "det motsatta könet". Att tala om den egna kroppen framstår, bland pojkarna till skillnad från bland flickorna, som problematiskt.

Förhållandena är med andra ord omvända i relation till den "presterande kroppen" och manlighet (oproblematiskt) och kvinnlighet (problematiskt). Tvättbrädesmagen förknippas bland pojkarna inte bara med maskulinitet (heterosexuellt begär), utan också med moralisk styrka och viljekontroll i största allmänhet. Att ha en tvättbrädesmage innebär alltså inte bara att man är ett begärligt åskådnings *objekt* för "det motsatta könet", den är också en signal på att man har kontroll över sig själv och sitt liv (subjekt). Att magmusklerna syns blir då ett mått på förmågan att kontrol-

lera sin kropp (objekt) vare sig det gäller träning eller lusten för kakor, godsaker och fet mat. En stark magmuskulatur är naturligtvis önskvärd för såväl pojkar som flickor ur ett prestationsperspektiv, men i det att diskurser om "prestation" och "vackra kroppar" möts i samband med idrott, så begränsas möjligheten för flickor att utveckla en "kvinnlig" identitet kring en vältränad mage. De uppfattas därigenom inte heller som karaktärsfasta och viljestarka i förhållande till sådant som kakor, godsaker och fet mat.

Träna lika eller olika – ett eller två kön

I detta avsnitt återvänder jag till tillfällena i intervjumaterialet då samtalet mer indirekt berör kropp och kroppslighet. Mina frågor handlar här om träning och träningslära. De flesta av de intervjuade ungdomarna utgår i sina resonemang från att träningen kan vara densamma för flickor och för pojkar – och de verkar också i verkligheten träna ungefär likadant. För några, både flickor och pojkar, ter sig detta lite märkligt. Flickorna "borde", enligt dessa, träna mindre eftersom de sägs vara "svagare", "klenare" och "mer försiktiga". De "klarar inte av lika mycket" och "ger upp för lätt".

Kanske är övningarna desamma för både flickor och pojkar, men de måste, säger flera av de intervjuade, "anpassas" för flickor (men inte för pojkar). Någon menar att träningen kan vara densamma för flickor och pojkar upp till en viss ålder, men att den sedan måste differentieras. Pojkar sägs då "klara av mycket mer". De kan ha tyngre vikter, större löpvolym och högre intensitet i löpningen. Pojkarna "orkar mer", kan "tåla" mer och kan dessutom "ta i" mer. I talet om träning gestaltas den manliga kroppen alltid som utgångspunkten för andra kroppar. Flickor beskrivs genomgående som mindre, mulligare, kurvigare och

mindre muskulösa. De ser inte så "atletiska" ut:

(Håkan) Tror du att flickor och pojkar kan träna likadant?

(Kent) Eeeh, ja, likadant, dom ... ja, tjejer är ju klenare så dom kan ju inte träna lika mycket, kanske och med samma hårdhet ... Ja, jag vet inte.

(H) Men om man säger övningar då? Gör ni samma ... samma övningar?

(K) Ja, det gör vi. Jo, men det tror jag ... men i och för sig, det borde egentligen inte funka för dom är byggda lite annorlunda och så. Nja, det är ju så vi tränar i alla fall, vi kör ju alla samma.

I Kents diskurs "borde" flickor och pojkar inte träna likadant – men det gör de. Hur ska vi förstå detta? Så som jag har uppfattat ungdomarnas resonemang, så utgör "den presterande kroppen" *enendimensionell kropp*, där den manliga kroppen utgör idealtypen och där könsskillnaden är av *kvantitativ* art. Manskroppen/den presterande kroppen materialiserar som "bättre" än kvinnokroppen: större, starkare, snabbare, uthålligare. Flickor kan göra samma saker som pojkar på träningen, fast med lägre intensitet, mindre volym och lättare vikter.

"Den vackra kroppen" är däremot en *tvådimensionell kropp*, där könsskillnaden utgör *enkvalitativ* gräns som varken bör eller kan överskridas. Om "den vackra kroppen" ställer upp gränser mellan könen som är svåra att överskrida (artskillnad), är gränserna mellan könen i förhållande till "den presterande kroppen" mer flytande (gradskillnad). Detta kan också ses som ett uttryck för den kollision mellan en idrottsdiskurs och en genusdiskurs som jag tidigare beskrev, en kollision mellan "den presterande

kroppen“ (enkönad idrottskropp) och “den vackra kroppen“ (tvåkönad heterosexuell kropp) som bland flickorna tar sig i uttryck som en “mittzon“. Denna ordning regleras och underbyggs diskursivt och beteendemässigt på så vis att den inte utmanas eller undergrävs:

... tjejer kanske är lite mer så här ... lite mer osäkra på vad dom kan kanske. Dom är ju bra (fniss). Nej, men jag vet faktiskt inte. Jag har mest tränat med tjejer så jag kan inte jämföra så mycket. Vi har inte haft så många killar i våran grupp och dom vi har haft, dom har inte klarat nånting – dom måste ju springa lika bra som vi gör (Annette).

“Tjejer“, i största allmänhet, “kanske är lite mer osäkra“, men detta gäller inte Annettes träningskamrater: “dom är ju bra!”. De pojkar som försökt träna med dessa flickor “har inte klarat nånting“, de har med andra ord inte varit så duktiga som flickorna. “Dom måste ju springa lika bra som vi gör“, det vill säga det *förväntas* att pojkarna är bättre löpare än flickorna. I annat fall slutar pojkarna, vilket får till följd att uppfattningen om pojkars “självsäkerhet/duglighet“ och flickors “osäkerhet/oduglighet“ inte utmanas eller undergrävs. Den språkliga gestaltningen av könen och kropparna är sammanflätad med specifika beteendemönster som den både bär upp och grundläggs i. Man kan fråga sig vilket hot en hård och muskulös flicka, kanske med tvättbrädesmage, skulle utgöra för den dominerande könsordningen inom (fri)idrotten – och samhället? Om detta kan de klädesplagg som används vid friidrottstävlingar säga en del.

Tävlingsdräkter – funktion eller utseende?

Kortbyxor och ett ärmlöst linne är den traditionella tävlingsdräkten i friidrott. Sedan något decennium används även andra tävlingsdräkter, dräkter som till en början påminde om skridskoåkarnas kropps nära heldräkt, men som efter hand alltmer, i synnerhet när det gäller flickor, har börjat likna en baddräkt eller en bikini. Idag används heldräkter flitigt av både män och kvinnor, medan den baddräktsliknande utstyrseln endast används av kvinnor. Allmänt uttryckt framhävs kroppen väsentligen mer genom de nya dräkterna – såväl den presterande kroppen som den vackra. Låt oss lyssna på vad ungdomarna har att säga om tävlingsdräkter och vilka tävlingsdräkter de själva använder, först om relationen mellan pojkar och heldräkt:

(Håkan) Vad har du för tävlingsdräkt?

(David) Eh ... heldräkt har jag köpt nu till i år då. [...]

(H) Vad fick dig att köpa heldräkt nu?

(D) (fniss) Jag vet inte. Jag ville testa (fniss). Dom flesta har ju heldräkt och sen har jag alltid sprungit i korta tights.

För David är heldräkten inget märkvärdigt kan kanske tyckas, men hans återkommande fnissande antyder att förhållandet inte är helt enkelt. Vad kan det finnas för andra uppfattningar om pojkar i heldräkt?

(Håkan) Vad har du för tävlingsdräkt?

(Markus) Linne och shorts.

(H) Varför har du valt just det?

(M) Det tycker jag ... nej, jag tycker det är mer friidrott för killar. Det har mina idoler. [...] Det ser mer

naturligt ut. Ibland tycker jag det ser så larvigt ut med heldräkt.

(H) Varför blir det larvigt?

(M) Jag vet inte. Nej, det är tjejer som ska ha ... jag vet inte. Jag tycker linne och shorts, det känns mer naturligt.

För Markus är heldräkten å ena sidan något "som tjejer ska ha", å den andra något som är obekvämt, ja till och med onaturligt att ha på sig. Detta är en vanlig uppfattning bland pojkarna. Enligt en av de intervjuade tränarna vägrar många pojkar demonstrativt använda heldräkt:

(Tränare) Det ska helst va så stora byxor som möjligt, bara för att jävlas med alla andra.

(Håkan) Varför tror du det?

(T) Ja, dom tycker nog det är jävligt töntigt. Och så är dom väldigt rädda att visa sina kurvor om dom skulle va lite defekta. Man måste va perfekt, annars får det va. Tjejerna däremot har heldräkt. Allihop.

Även flickorna har noterat att många pojkar inte *vill* ha heldräkt. Pojkarna är, enligt Natalie, "anti-tights". Men för flickor kan heldräkt också vara något *fult* på pojkar, något som de inte borde ha:

(Håkan) Vad har killarna (för dräkt)?

(Karin) Men Gud, vissa har heldräkt [...]

(H) Vad tycker du om det? [...]

(K) Nej, jag tycker det är fult. Vissa killar passar i heldräkt ... om dom är snygga.

Pojkar vill inte ha heldräkt och de bör heller inte, enligt flickorna, ha det *om* de inte är tillräckligt *snygga* eller tillräckligt

duktiga. Några av de intervjuade har nämligen noterat att det kan vara helt okej med heldräkt på manliga elitfriddrottare, om de också har en vacker kropp. Idrottslig framgång och ett bra utseende är några förutsättningar för att den kroppsnära dräkten ska vara okej på pojkar. När det gäller flickor och heldräkt finns det både likheter och skillnader i förhållande till pojkarnas resonemang:

(Håkan) Vad har du för tävlingsdräkt?

(Natalie) Jag har heldräkt.

(H) Mmh, varför har du valt den?

(N) Jag vet inte. [... Jag ville] prova på en heldräkt för att jag tyckte att det var snyggt. [...] Jag tycker det är skönt och springa i heldräkt, för jag är van. [...] För i början tyckte jag, neej, jag vet inte om jag vill visa mig i heldräkt, liksom.

Heldräkten är inte helt självklar för flickorna, men problematiken handlar inte, som för pojkarna, om att uppfattas som kvinnlig, utan om att inte uppfattas som *tillräckligt* kvinnlig:

(Håkan) Får jag fråga vad du har för tävlingsdräkt?

(Annette) Våran heldräkt.

(H) Varför har du valt just heldräkt?

(A) Jag vet faktiskt inte. Alla har faktiskt den. I början [...] ville man inte ha heldräkt. Då tyckte man det var jättepinsamt, men man vänjer sig. [...]

(H) Vad var det som var pinsamt då?

(A) Man ville liksom inte visa sig i heldräkt. Allting syns ju. Minsta lilla fettvalk i midjan, så det var ju att det kändes så pinsamt och alla kom och kollade.

Heldräkten knyts för flickorna dels till ålder – den “mogna kvinnliga kroppen” betonas, dels till utseende – “den vackra (inte för tjocka och inte för muskulösa) kroppen” betonas. Genom heldräkten materialiserar den (hetero)sexuellt laddade och attraktiva kroppen. Heldräkten är ett plagg som framhäver kroppen mer än döljer den. “Allting syns ju” och i synnerhet “minsta lilla fettvalk”. Att ha på sig en kroppsnära dräkt signalerar “jag är kropp”. För att bejaka denna kroppslighet ska man helst, liksom fallet var för pojkarna, *vara bra* eller *ha en vacker kropp* – eller båda. För Ellen gäller varken eller – och hon vill följdriktigt inte heller ha någon kroppsnära dräkt: “Därför att (fniss) jag tyckte inte att jag var så pass bra så att jag kunde köpa en heldräkt. Jag tyckte det såg så plöfisgt ut så jag ville inte ha nån”.

Men inte heller för de vackra och duktiga flickorna verkar heldräkten vara något oproblematiskt. Några pojkar menar att heldräkten är “sliskig”, ett omdöme som inte bara tycks gälla för heldräkt på pojkar (i det fallet skulle “sliskig” kunna uppfattas som “fjollig” eller “böig”), utan också för flickor. Även Ida, en framgångsrik och vältränad flicka med fördelaktigt utseende kallar heldräkten för “en sliskig sak”. Flickorna verkar oftare än pojkar välja att tala i nedvärderande termer om såväl sin egen kropp som sitt klädval, medan pojkarna ger uttryck för ett mer funktionellt/neutralt förhållningssätt till kroppen. Bruket av kläder som framhäver specifika typer av kroppslighet formar, i relation till specifika sätt att språkligt gestalta kroppen, en specifik typ av kropp: en presterande/manlig kropp och en vacker/kvinnlig kropp. För pojkarna konstrueras kroppen i större utsträckning än för flickorna som ett objekt åtskilt från “mig själv” och dräkten utgör i den bemärkelsen inte direkt en del av personen. För flickorna kon-

strueras kropp och person i större utsträckning som en enhet.

Intensifieringen av kroppen

Denna enhet mellan kropp och person ter sig samtidigt undflyende, svårbegriplig och i det närmaste omöjlig att riktigt få fatt på. Ida säger om heldräkt att “det är skönt att springa i. [...] Man blir smidig på nåt sätt.” Det vore nästan som om dräkten förstärker förnimmelsen av att vara kropp, eller känslan av kroppslig kompetens. Den bidrar till att dra upp konturerna kring det som annars kan uppfattas som undflyende och svårgripbart; den intensifierar kroppsligheten. Detta är logiskt då den “naturliga” kvinnliga kroppen, som vi tidigare sett, materialiserar som en ontologiskt osäker kropp. Hos Kerstin blir det hela ännu tydligare:

(Håkan) Varför har du valt just heldräkt?

(Kerstin) (suck) Ja ... den är bra att ha, fast jag skulle inte vilja ha det för jag tycker det är jobbigt med heldräkt egentligen.

(H) Hur då?

(K) Ja, att få den på sig och så där. Öh, det skulle vara bättre med tvådelad tror jag, men eh, jag vill ändå inte ha linnet för eh ... jag trivs i heldräkten. Den ger motstånd när man springer (fniss).

Kerstin tycker att heldräkten är bra för att “den ger motstånd när man springer”. Det kan tyckas märkligt att man vill ha en tävlingsdräkt som ger motstånd när man springer. Kan hon ha sagt fel? Förmodligen inte. Hennes fnissande antyder att hon har förstått att det hon säger kan uppfattas som märkligt. Möjligen tycker hon själv att det verkar lite märkligt. Kanske är det inte alls märkligt. Heldräkten drar inte bara upp konturerna

kring den "yttre" kroppen, den som ses av andra, utan också kring den "inre" kroppen, den som är "jag". Den kvinnliga kroppen, såväl den "inre" som den "yttre" kroppen definieras ofta med hjälp av attribut. Så var fallet också bland de sjuåriga barn som ingick i den tidigare refererade studien av Fagrell (2000:kap. 5).

En av pojkarna, Robert, vill också ha en heldräkt, men då av helt andra skäl. Han "tror det skulle kännas skönare med heldräkt. Inte ha något som fladdrar. Den sitter liksom klistrad. Då är man ett med heldräkten ... Slipper ha nåt som fladdrar och dinglar". Robert uppfattar inte heldräkten som "något som ger motstånd", utan tvärtom som något som inte alls ger motstånd; något som "man är ett med".

Ur perspektivet "den presterande kroppen" (den endimensionella kroppen) kan heldräkten vara ett rationellt sätt att minimera motstånd vid kroppsrörelse; ur perspektivet "den vackra kroppen" (den tvådimensionella heterosexuella kroppen) utgör den ett sätt att forma en accepterad och begärlig kropp. Liksom tidigare definieras pojkkroppen i första hand som en "presterande kropp" och i andra hand som "en vacker kropp". Framför allt materialiserar pojkkroppen som en ontologiskt säker kropp.

Med flickkroppen är det tvärtom. Heldräkten signalerar "jag är kropp", medan mer löst sittande kläder signalerar "jag är inte kropp". Huruvida det ska accepteras att pojkar och flickor har heldräkt på sig, handlar i huvudsak om i vilken utsträckning bruket av dräkten bidrar till materialiseringen av vältränade (i synnerhet för pojkar – tvättbrädesmagen), vackra (i synnerhet för flickor – inga fettvalkar) och (hetero)sexuellt attraktiva kroppar.

Avslutning

Idrotten bidrar till materialiseringen av de kroppar som vi gärna uppfattar som "naturliga" – och begärliga. Denna materialisering av kroppen sker i mötet mellan *det synliga* och *det sägbara*, dvs. i specifika handlingsmönsters, t ex när det gäller träning och bruket av tävlingsdräkt, möte med specifika sätt att beteckna dessa handlingsmönster, t ex i talet om skador, vikt, träning och klädval. Detta möte mellan det synliga och sägbara har gestaltats som ett av Michel Foucaults grundmotiv (jfr. Deleuze 1990). Min uppfattning är att vi med detta angreppssätt kan nå bortom den kunskap som använder "kroppsbild" och "kroppen som social symbol/konstruktion" som analytiska begrepp, begrepp som laborerar med en "orörd" och given kropp som uttalad referenspunkt.

Den kropp som skapas genom idrottandet balanserar mellan (minst) två dimensioner: å ena sidan en "prestationskropp", en endimensionell kropp, med föreställningen om den manliga kroppen som idealtyp och den kvinnliga kroppen som mer eller mindre problematisk kopia av denna idealtyp; å andra sidan en "vacker kropp", en tvådimensionell kropp, där tvåsidigheten är kopplad till föreställningar om "de motsatta könen" och heterosexualitet. Dessa kroppar bör uppfattas som positioner i ett socialt sammanhang, med större eller mindre grad av tillgänglighet.

Med detta menar jag att såväl pojkar som flickor i sina levda liv kan förkroppsliga båda dessa former, men att det för både flickor och pojkar kan finnas ett pris för att förkroppsligas på ett sätt som inte är begripligt inom ramen för den heterosexuella matrisen. För pojkar ter sig relationen mellan "prestationskropp" och "vacker kropp" som oproblematiserad. De liknar så att säga varandra. Att ha en vacker kropp går för sig,

och man kan beundras av sina manliga kamrater för en vacker kropp, *men man talar inte om det*. Att pojkar beundrar andra pojkars kroppar kan uppfattas som "queer moments", det vill säga sprickor i den heteronormativa muren, vilka pojkarna handskas med genom att inte be nämna.

För flickor ter sig relationen mellan "prestationskropp" och "vacker kropp" som desto mer problematisk. "Prestationskroppen" är önskvärd sett ur ett tävlingsidrottsligt perspektiv och under vissa förutsättningar (i denna studie gäller dessa förutsättningar enkönade träningsgrupper och att flickorna är bättre än pojkarna) kan flickorna i sin gestaltning av sig själva inta denna position. För flickornas del ter sig "den vackra kroppen" alltid överordnad "prestationskroppen", i synnerhet då man *talar* om kroppen.

För såväl flickor som pojkar blir "den vackra kroppen" problematisk i det att den inte uppfyller "kraven" på ett attraktivt yttre. Dessa krav kan gälla en muskulös kropp – för pojkarna *för lite* muskler, för flickorna *för mycket* muskler, eller en tjock kropp – framför allt för flickorna. Bruket av vissa dräkter som framhäver eller tonar ner kroppen och det kroppsliga bidrar till skapandet av en "vacker kropp".

För pojkar ter sig bruket av en kroppsnära heldräkt mer allmänt som problematiskt, den kan uppfattas som "sliskig". Ännu ett "queer moment" för ungdomarna att förhålla sig till. Endast *framgångsrika* och *vältränade* pojkar kan accepteras som bärare av en sådan kroppsnära dräkt utan att uppfattas som queer. För flickor ter sig bruket av en kroppsnära dräkt också som problematiskt, men det förväntas ändå, i högre utsträckning än för pojkar, att flickor vill använda sig av en heldräkt. För flickorna gäller också *framgång*, men mer påtagligt

än vad som gällde för pojkarna att de varken är för tjocka eller för muskulösa.

Idrottens formande av den "naturliga kroppen" som en heterosexuell kropp, med manskroppen som normativ utgångspunkt får betydelse långt utanför det idrottsliga sammanhanget. Bilder av kroppar och kroppslighet exporteras, ofta i medialiserad form, från idrotten till andra delar av samhället. Med mitt sätt att se existerar det ingen naturlig kropp "utanför" det sociala sammanhanget. "Den naturliga kroppen" är effekten av sociala praktiker och särskilda synsätt som iscensätts som diskurs. "Den naturliga kroppen" är inte heller utan motsägelser. Å ena sidan är den *enendimensionell kropp*, med den manliga kroppen som "skapelsens krona", ett synsätt som gestaltas väl i Thomas Laqueurs bok *Om könens uppkomst* (1994). Å andra sidan är den en *tvådimensionell kropp*, med den "tvingande heterosexualiteten" som konstitutiv grund (jfr. Butler 1990 och 1993).

Tävlingsidrotten bidrar alltså till att forma den kropp vi uppfattar som naturlig. Jag tror att det är dags att ge upp drömmen om att kartlägga och eftersträva denna "naturliga" kropp. Den utgör knappast den frigörande och från makten friställda punkt från vilken vi som människor kan utveckla vår "sanna" identitet. Låt oss istället ge oss i kast med de synligheter och sägarheter som ställer upp villkoren för våra möjligheter att förstå oss själva som kroppsliga varelser.

Litteratur

Butler, Judith 1990: *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.

Butler, Judith 1993: *Bodies that Matter. The discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.

Carlson, Åsa 2001: *Kön, kropp och konstruktion. En undersökning av den filosofiska grunden för distinktionen mellan*

- kön och genus*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Deleuze, Gilles 1990. *Foucault*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne 2003: *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Fagrell, Birgitta 2000: *De små konstruktörerna. Flickor och pojkar om kvinnligt och manligt i relation till kropp, idrott, familj och arbete*. Stockholm: HLS Förlag.
- Johansson, Thomas 1997: *Den skulpterade kroppen. Gymkultur, friskvård och estetik*. Stockholm: Carlsson.
- Laqueur, Thomas 1994: *Om könenas uppkomst. Hur kroppen blev manlig och kvinnlig*. Stockholm/Stehag: Symposion.
- Larsson, Håkan 1998: "Idrott och kroppsbild – Exempel från friidrott", i *Svensk Idrottsforskning*, nr 2, 48-53.
- Larsson, Håkan 2001: *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Shilling, Chris 1993: *The Body and Social Theory*. London: Sage Publications.
- Söderström, Tor 1999: *Gymkulturens logik. Om samverkan mellan kropp, gym och samhälle*. Umeå universitet.
- Tebelius, Ulla 1999: "Självförelit eller prestationsångest? Idrottande och tonårsflickors identitet", i *Svensk Idrottsforskning*, nr 4, 8-14.
- Waalder Loland, Nina 1999: *Body Image and Physical Activity*. Oslo: Norges Idrettshøgskole.